

Επίκουρος, φιλοσοφία και αισιοδοξία

Μικέλε Πίντο, Κόσμος του Επίκουρου, Ιταλία

Πρέπει να προσπαθήσουμε να κάνουμε το αύριο καλύτερο από το σήμερα, όσο είμαστε ζωντανοί.

Μετά, στο τέλος του δρόμου, χαιρόμαστε συγκρατημένα. SV 48

Φαίνεται πλέον καθολικά αποδεκτό ότι οι νέες γενιές είναι καταδικασμένες να ζουν χειρότερα από ό,τι έζησαν οι γονείς τους. Στην Ιταλία αυτή η δήλωση θεωρείται τόσο δεδομένη που κανείς δεν φαίνεται να σκέφτεται να την παρακινήσει ή να την αντικρούσει.

Γίνεται λόγος για χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο, μεγαλύτερη δυσκολία εύρεσης εργασίας, γενικευμένη κρίση αξιών και πολιτικής, απώλεια βιοποικιλότητας, πανδημία, υπερθέρμανση του πλανήτη. Αν είχατε την ατυχία να γεννηθήκατε μετά το 1970, φαίνεται ότι όλα συνωμοτούν ενάντια στην ευτυχία σας.

Είμαι σίγουρος ότι ο Επίκουρος θα διαφωνούσε. Ας διαβάσουμε μια από τις προτάσεις του από την Επιστολή προς τον Μενοικέα και μετά το Κύρια Δόξα 16:

Ας θυμηθούμε ότι το μέλλον δεν είναι εντελώς στα χέρια μας, αλλά δεν είναι και εντελώς απρόσιτο από τα έργα μας. Ας μην περιμένουμε να πραγματοποιηθεί κάθε επιθυμία μας αλλά ας μην παραιτηθούμε στην ιδέα ότι είναι αδύνατο να καταφέρουμε να πραγματοποιήσουμε κάποια από αυτές.

Η τύχη έχει μικρή σημασία για τους σοφούς, γιατί τα μεγαλύτερα και πιο σημαντικά πράγματα διέπονται από τη λογική, και έτσι συνεχίζονται και θα συνεχίσουν να είναι διαχρονικά.

Δεν έχει σημασία για τον Επίκουρο αν οι νέες γενιές είναι λιγότερο πλούσιες από τις προηγούμενες. Το να είσαι λιγότερο πλούσιος δεν σημαίνει να είσαι λιγότερο ευτυχισμένος. Μπορεί να φαίνεται σαν κοινοτοπία ή κλισέ. Δεν είναι. Ας οδηγηθούμε για άλλη μια φορά από τις προτάσεις του δασκάλου:

Αν θέλεις να κάνεις τον Πυθοκλή πλούσιο, μην αυξήσεις τα πλούτη του, αλλά μείωσε την επιθυμία του. (Usner 135)

είναι ακόμα:

Η ικανότητα να λέμε όχι στις επιθυμίες είναι πολύ σημαντική για εμάς, όχι επειδή πρέπει πάντα να είμαστε ικανοποιημένοι με λίγα, αλλά επειδή όταν δεν έχουμε πολλά μπορούμε να εκτιμήσουμε τα λίγα που έχουμε. Όσοι δεν είναι εθισμένοι στην αφθονία εκτιμούν περισσότερη αφθονία. Είναι εύκολο να αποκτήσεις αυτό που πραγματικά χρειάζεσαι ενώ είναι δύσκολο να βάλεις στα χέρια σου τα περιττά. Τα απλά τρόφιμα δίνουν την ίδια ευχαρίστηση με τα πιο περιζήτητα, εξαλείφοντας τον πόνο της πείνας. το ψωμί και το νερό δίνουν απόλυτη ευχαρίστηση σε όσους πεινούν.

Το να μπορούμε να ζούμε ευτυχισμένοι με απλό και αυτόκλητο φαγητό είναι καλό για την υγεία μας και μας βοηθά να καταλάβουμε τι πραγματικά χρειαζόμαστε, μας κάνει να εκτιμούμε περισσότερο τις μικρές πολυτέλειες που μας δίνει μερικές φορές η μοίρα και, τέλος, μας επιτρέπει να μην φοβόμαστε σκαμπανεβάσματα της ζωής. (Επιστολή στον Μενουκιά)

Ας συνοψίσουμε τη σκέψη του Επίκουρου:

- για να είσαι ευτυχισμένος δεν χρειάζεται να έχεις περισσότερα, πρέπει να μάθεις να κρατάς τις επιθυμίες σου υπό έλεγχο.
- αν έχουμε τόσα πολλά θα εξαρτηθούμε από αυτό και δεν θα μπορούμε πλέον να εκτιμούμε αυτά που έχουμε.
- για να έχεις περισσότερα από όσα χρειάζεται, είναι εύκολο να παλέψεις, να συγκρουστείς και να συντρίψεις άλλους ανθρώπους, πράγματα που δεν φέρνουν την ευτυχία.
- αν ξέρουμε πώς να απολαμβάνουμε τα λίγα και να συνηθίζουμε τα λίγα, όταν έχουμε ένα χτύπημα της τύχης και μπορούμε να αντέξουμε οικονομικά την πολυτέλεια, το απολαμβάνουμε πραγματικά. Αντίθετα, αν έχουμε συνηθίσει να έχουμε πολλά, θα υποστούμε τις λιγότερο τυχερές στιγμές που δεν μπορούμε να αντέξουμε πολυτέλειες.

Αυτός ο λόγος ισχύει μόνο αν ο «νεαρός» Επικούρειος στον οποίο μιλάει ξεπερνά ένα όριο. Υπάρχουν πολλές σύγχρονες μελέτες για την ευτυχία. Το πιο γνωστό είναι αυτό του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ που ξεκίνησε το 1938 και βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη. Σε αυτήν, όπως και σε άλλες μελέτες, τονίζεται ότι κάτω από ένα ορισμένο όριο η οικονομική κατάσταση είναι απαραίτητη για την ευτυχία. Πάνω από αυτό το όριο, η ευτυχία δεν εξαρτάται πλέον από την οικονομική κατάσταση. Σαν να λέμε: « Τα χρήματα δεν δίνουν την ευτυχία, πόσο μάλλον τη δυστυχία ». Κάτι παρόμοιο είχε πει ο Επίκουρος στην πρόταση 63 του Βατικανού.

Ακόμη και στην εγκράτεια υπάρχει ένα όριο, και σε όσους το παραμελούν συμβαίνει σχεδόν το ίδιο σαν να αφήνονται να παρασυρθούν από το άπειρο των επιθυμιών.

Πιστεύω λοιπόν ότι είναι καθήκον των Επικούρειων να είναι αλληλέγγυοι και να καταπολεμούν καταστάσεις φτώχειας, όπως προτείνει ο Δάσκαλος στην πρόταση του Βατικανού 44:

Ο σοφός που έχει προσαρμοστεί στις ανάγκες της ζωής ξέρει να δίνει παρά να παίρνει: τόσοσ είναι ο θησαυρός της αυτάρκειας που έχει αποκτήσει.

Οι εθελοντικές δραστηριότητες και οι δραστηριότητες κοινωνικής δικαιοσύνης είναι κατάλληλες για έναν Επικούρειο.

Υπάρχει επίσης ένας άλλος λόγος, σύμφωνα με τον Επίκουρο, γιατί η ευτυχία δεν εξαρτάται από την οικονομική κατάσταση. Είναι επειδή η ευτυχία είναι στενά συνδεδεμένη με κάτι άλλο που έχει πολύ μικρή σχέση με τον πλούτο. Ας ξαναδιαβάσουμε την Κύρια Δόξα 27.

Από όλα τα πράγματα που παρέχει η σοφία για μια ευτυχισμένη ζωή, το μεγαλύτερο αγαθό είναι η απόκτηση της φιλίας.

Η μελέτη του Χάρβαρντ για την ευτυχία που αναφέρθηκε παραπάνω αποδεικνύει για άλλη μια φορά την αλήθεια αυτής της αρχής: ένα από τα πιο εντυπωσιακά αποτελέσματα είναι ότι οι άνθρωποι που έχουν περισσότερες προσωπικές σχέσεις και σχέσεις καλύτερης ποιότητας δεν είναι μόνο πιο ευτυχισμένοι, αλλά και ζουν πιο υγιείς και περισσότερο.

Μέχρι στιγμής σκεφτόμασταν πώς να είμαστε ευτυχισμένοι σε έναν κόσμο που σταδιακά χειροτερεύει. Αλλά είμαστε πραγματικά καταδικασμένοι να ζούμε, ίσως ευτυχισμένοι, σε έναν κόσμο που είναι πάντα προορισμένος να χειροτερεύει;

Από αυτή την άποψη, θέλω να σας πω για ένα επεισόδιο που μου συνέβη πριν από δύο χρόνια. Άρχισα να νιώθω πόνο στα πλευρά μου. Σε λίγες μέρες ο πόνος έγινε τόσο δυνατός που δεν άντεχα άλλο. Στη συνέχεια έτρεξα στα επείγοντα, όπου έγινε αμέσως σαφές ότι επρόκειτο για πέτρα στο αριστερό νεφρό. Κατά μια περίεργη σύμπτωση ο Επίκουρος ένιωσε τον ίδιο πόνο: ήταν οι πέτρες στα νεφρά που τον σκότωσαν. Διαβάσαμε την τελευταία του επιστολή στην οποία μιλάει γι' αυτό.

Καθώς περνάω την ευτυχισμένη και τελευταία μέρα της ζωής μου ταυτόχρονα, γράφω αυτό το γράμμα. Τέτοιου μεγέθους είναι τα κακά της ουροδόχου κύστης και των εντέρων που τίποτα δεν θα μπορούσε να προστεθεί στη βαρύτητα τους. Όλα αυτά, όμως, αντισταθμίζονται από τη χαρά της ψυχής, που νιώθω στη μνήμη της φιλοσοφίας μας και της έρευνάς μας.

Ενώ περίμενα να με επισκεφτεί ένας γιατρός, είχα αυτή τη φράση πολύ ξεκάθαρη. Οι ευχάριστες αναμνήσεις, η επικούρεια σκέψη, η σκέψη των φίλων, όλα αυτά με παρηγόρησαν. Αλλά πρέπει να παραδεχθούμε: το Toradol που μου συνέταξε ο γιατρός λίγο αργότερα ήταν πολύ, πολύ περισσότερο. Το Toradol είναι ένα ισχυρό αναλγητικό.

Πριν από δύο χιλιάδες τριακόσια χρόνια, κανείς, ούτε ο Επίκουρος, δεν μπορούσε να προβλέψει ότι ο άνθρωπος θα μπορούσε να δημιουργήσει κάτι τόσο ισχυρό που να ακυρώνει τον πόνο. Κι όμως ο άνθρωπος το δημιούργησε. Και ένα μέρος, ένα μικρό μέρος, αυτής της πίστωσης ανήκει στον Επίκουρο και το πάθος του για την επιστήμη. Ας διαβάσουμε τις προτάσεις 27 και 45 του Βατικανού.

Σε άλλα επαγγέλματα, αφού ολοκληρωθούν, ο καρπός δεν θερίζεται μετά βίας. Στη φιλοσοφία, η χαρά συμβαδίζει με τη γνώση. Στην πραγματικότητα, όχι μετά τη μάθηση της ευχαρίστησης, αλλά η μάθηση και η ευχαρίστηση πάνε μαζί.

Η μελέτη της Φύσης δεν σχηματίζει ανθρώπους καυχησιάρηδες, πωλητές φλυαρίας, επιδεικτικά αυτής της υποτροφίας που τόσο εκτιμάται από το πλήθος, αλλά

μεγαλόψυχους και ανεξάρτητους ανθρώπους και περήφανους για το καλό τους, όχι για εκείνους που προέρχονται από τη μοίρα.

Ο Επίκουρος αφιέρωσε τις περισσότερες προσπάθειές του στη μελέτη της φύσης. Τα περισσότερα κείμενά του δεν αφορούν την ηθική ή την ηθική αλλά για τη φυσική. Η σύστασή του να βασίζεται πάντα στις αισθήσεις είναι μια μερική πρόβλεψη της πειραματικής επιστημονικής μεθόδου του Γαλιλαίου (Galileo). Η ίδια μέθοδος που έκανε πιθανά θαύματα όπως το Toradol. Ή κάντε like σε αυτό το βίντεο που παρακολουθείτε αυτήν τη στιγμή. Ποιος θα το πίστευε ότι ήταν δυνατόν πριν από μια γενιά να γινόταν τόσο εύκολη η συνομιλία από την Ιταλία στην Ελλάδα;

Η επιστήμη μας δίνει τα εργαλεία για να φροντίσουμε το μέλλον μας και να το κάνουμε πιο ευτυχισμένο από το παρελθόν μας.

Η επιστήμη μας προσφέρει τα εργαλεία για να φροντίζουμε φίλους, να μένουμε σε επαφή μαζί τους ακόμα και από απόσταση.

Η επιστήμη μας προσφέρει τα εργαλεία για να φροντίσουμε τον πλανήτη, σκέφτομαι τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τους καθαρούς κινητήρες, τη δυνατότητα εξοικονόμησης νερού στη γεωργία και την παραγωγή περισσότερων τροφίμων με λιγότερους πόρους...

Η επιστήμη μας προσφέρει τα εργαλεία για να φροντίσουμε τον άνθρωπο. Εκτός από το Toradol, η επιστήμη έχει δημιουργήσει τα εμβόλια που νικούν την πανδημία Covid-19.

Αλλά και η επιστήμη είναι δόκοπο μαχαίρι. Αρκεί να θυμηθούμε την καταστροφική ικανότητα των πυρηνικών όπλων ή τη ρύπανση που παράγεται μέχρι σήμερα. Αυτό δεν είναι κάτι καινούργιο: ο Λουκρήτιος τραγούδησε επίσης για αυτό το θέμα στο Βιβλίο V του De Rerum Natura, για παράδειγμα στους στίχους 983, 984.

*Από άγνοια οι άντρες εκείνης της εποχής έριχναν συχνά το δηλητήριο
πάνω τους, αυτοί τώρα πιο πονηρά το δίνουν σε άλλους.*

Το αν μπορούμε να κάνουμε το αύριο καλύτερο από το σήμερα, ο καθένας για τον εαυτό του και όλοι μαζί, εξαρτάται μόνο από εμάς και από το πόσο προσπαθούμε αληθινά.